

על כל לשון

מלשון הדיבור ועד לשון אש - חיים ומוות ביד לשון

"שנת השפה", כתבה שלישית בסדרה

Ingimage/asap creative

לשון אש

שלא התכוון לומר. "העברית נכשל בלשון וגרם בכך להרשעתו", אולי מוטב היה לו לנצור את לשונו, או להיזהר בלשונו. במילים אחרות: פשוט לשתוק.

אדם שמשתמש בלשון חלקות הוא פשוט חנפן, משמיע דברי חנופה, ועליו נהוג גם לומר שדבש וחלב תחת לשונו.

על אדם שנון, שיודע להתבטא היטב, אנו אומרים שהוא חד לשון. ילד שגדל בבית שבו מדברים בשתי שפות הוא דו-לשוני.

הביטוי לשון נופל על לשון מתאר משחקי לשון, שמבוססים על צלילים דומים. הנה דוגמה מתוך שלט בעיר: "כלב אסור - מותר. כלב מותר - אסור". אסור - גם ההפך ממותר וגם קשור. מותר - גם ההפך מאסור וגם משוחרר, בלי רצועה.

בשפה אנו משתמשים בצירופי לשון ובמטבעות לשון לא מעטים, נהנים ממנה, משתעשעים בה, מתבטאים באמצעותה, אבל חשוב תמיד לזכור שחיים ומוות ביד לשון, כלומר, צריך לדבר בזהירות, לחשוב לפני שמדברים, כי למילים יש כוח רב, כוח שיכול לגרום אפילו למוות או להציל חיים.

נסיים את הפרק הזה בשני ביטויי סלנג חביבים. משך אותי בלשון פירוש גרם לו לומר דברים, לספר דברים שלא רצה לספר ("אני ממש מצטערת, לא התכוונתי לגלות את סודה, אבל הוא פשוט משך אותי בלשון"). והביטוי לשונות רעות, שמתאר אנשים שדבריהם רעים, רכלניים וקטנוניים. להלשין פירושו לספר למורה על משהו רע שעשה ילד אחר.

בשבועיים האחרונים עסקנו במדור זה במילים עברית ופיה. הפעם הגיע התור של הלשון.

למילה לשון שלושה מובנים: מילה נרדפת (סיננימית) לשפה, איבר בגוף, ומילה המשמשת לתיאור עצמים בעלי צורה מוארכת.

נתחיל בלשון כשפה, כמובן:

בבית הספר לומדים התלמידים את מקצוע הלשון ונבחנים בבחינת בגרות בלשון. באוניברסיטה לומדים לשון עברית, לשונות אחרות וכן בלשונות (לינגוויסטיקה). בלשון הוא חוקר לשון.

המילה לשון מופיעה בצירופים רבים ושונים. לשון אם היא השפה שהילד שומע בבית ולומד באופן טבעי מהוריו. ביידיש זה נקרא מאמא לושן, אבל כאשר משהו שואל אתכם אם אתם יודעים מאמא לושן, הוא מתכוון לשאול אם אתם דוברים יידיש.

בבית הספר מלמדים אותנו לדבר בלי שיבושי לשון (טעויות, שגיאות). לעתים אנו מבקשים משהו בכל לשון של בקשה, מתחננים, מפצירים. פעמים אחרות אנו חוטאים בלשון חרע, ברכילות, באמירת דברים רעים על מישהו. כשאומרים דברים בלשון המעטה, מתארים דבר בצורה מרופכת, שממעטה מחומרת המצב במציאות ("התלמידים לא כל כך אוהבים את המורה החדשה, בלשון המעטה"). כלומר: הם ממש שונאים אותה). ואם כבר מדברים על בית ספר: להלשין פירושו לספר למורה על משהו רע שעשה ילד אחר. ילד שאוהב להלשין על חבריו נקרא בלשון הדיבור: מלשין.

הביטוי בכתבו ובלשונו משמעותו: בדיוק כמו שנאמר או נכתב, בלי לשונות דבר ("וזה מה שמסר לי המנהל בכתבו ובלשונו"). כך גם בזו הלשון ("הדברים נמסרו לי בזו הלשון").

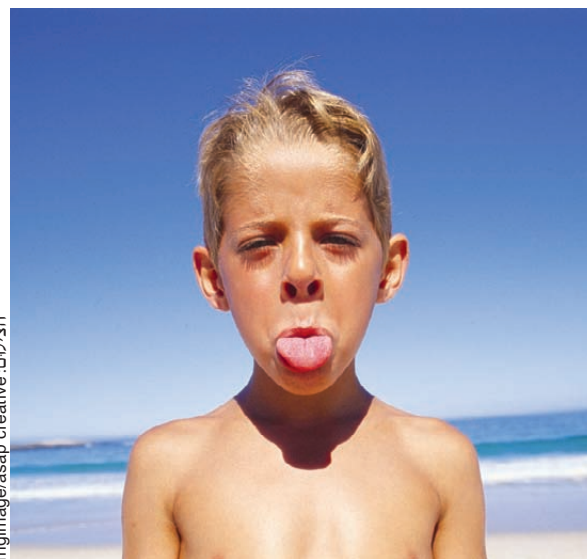
הביטוי לשון סגי נהור מתאר מצב שבו משתמשים במילים מסוימות כדי לומר בדיוק את ההפך מהן. סגי פירושו עיוור ונהור הוא אור גדול. עיוורון ואור הם כמעט הפכים, ובלשון סגי נהור אומרים דבר אחד אבל בעצם מתכוונים להיפוכו ("הוא ממש חכם גדול", והכוונה: טיפש כמו נעל).

כאשר אדם נכשל בלשונו, משמעו שאמר דבר

להוציא לשון

הלשון היא לא רק שפה אלא גם איבר בגוף. לפעמים עומדת לנו מילה על קצה הלשון - אנו יודעים או רוצים לומר אותה, אבל לא מצליחים להיזכר בה.

הביטוי דבקה לשונו להכוו מתאר מצב שבו אדם מתקשה לדבר, נאלץ דום, לא מצליח להוציא מילה. חר הוא החלק העליון של הפה, וכשהלשון נדבקה לחר אי אפשר לדבר. אחד המשפטים המפורסמים ביותר בעברית, מספר תהלים, נאמר על ירושלים: "אם אשפוך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי (אם לא אזכור אותך)".

Ingimage/asap creative

חורץ לשון

ביטוי סלנג שמתאר מצב דומה: בלע את הלשון. עוד ביטוי סלנג שראוי להזכיר כאן: נשאר עם הלשון בחוץ, כלומר התאמץ אבל לא הצליח, הפסיד ("המתחרים בתוכנית המציאות הטלוויזיונית נשארו עם הלשון בחוץ").

ילדים קטנים חוצצים לשון (מוציאים לשון) לאות בוז ולעג; ועל מי שמגמגם אומרים שהוא פבד לשון. גם משה רבנו היה פבד פה ופבד לשון.

לשון ארוכה

המילה לשון משמשת גם כדי לתאר דברים שצורתם מוארכת, כצורת הלשון: לשון יפשה (רצועת אדמה שנכנסת לתוך הים), לשון ים (ההפך מהביטוי הקודם), לשון הנעל (רצועת העור שמכסה את הרגל מתחת לשרוכים), לשון המאזניים (מחוג המאזניים, שזו ומראה את המשקל), לשון אש (להקבה גדולה).

לשונית היא לשון קטנה שנמצאת במנוע, בכלי נשיפה ובמכשירים רבים.

אילה פרלמוטר